

ÌHÀ ÌJỌBA SÍ ÌṢÀMÚLÒ ÒFIN ÌGBÁṢÀ YORÙBÁ LÁRÚGÉ LÓRÍ ERÉ ONÍṢE ÀTI ÌGBÓHÙNSÁFÉFÉ

Oyèwọlé OLÓMÙ

Department of Linguistics, African
Languages and Communication Arts
Lagos State University, Ojo

Paulina ADÉKÒYÀ-ODUNTÀN

Department of Theatre Arts and Musics
Lagos State University, Ojo

DOI : <https://doi.org/10.5281/zenodo.20776240>

Àsamò

Bí ó tilẹ̀ jẹ́ pé àkòsílẹ̀ pọ̀ lọ jaburata lórí òfin ajemáṣà tí ó yẹ kí ó ẹ̀ agbàterù ìgbàṣà Yorùbá lárúgẹ̀, síbẹ̀ kò tí í sí àrídájú pé ìjọba àti àwùjọ́ n ẹ̀ ẹ̀ amúlò àwọn òfin yìí fún ìgbélárugẹ̀ idáàbò̀ bọ̀ àti ìṣàmúlò àwọn òfin wònyí fún idàgbàsókè àṣà ilẹ̀ Yorùbá. Àpilẹ̀kọ̀ yìí ẹ̀ agbèyèwò ránkẹ̀ pẹ̀lú ìṣàmúlò tíòrì ifojú àṣà ibílẹ̀ wò. Àṣà Yorùbá àti òfin ìgbàṣàlárugẹ̀ tí ìjọba Nàìjíríà ẹ̀ ní 1988 tí wọn pín káàkiri ní 1989 (Cultural policy for Nigeria, National Council for Arts & Culture, Abuja, 1988) láti gbé àṣà orílẹ̀ èdè lárugẹ̀ fún idàgbàsókè àwùjọ́ ní a tí fa èròjà iwádìí jáde. Lára àbájáde iwádìí yìí ní pé ìjọba tí ó ẹ̀ òfin àti àwùjọ́ tí a ẹ̀ òfin fún kò náàní àwọn òfin ìgbàṣàlárugẹ̀ wònyí, ará ilú náà kò sì bikítà àtunbótán àṣà Yorùbá. Iṣẹ̀ yìí fídí múlẹ̀ pé síṣe agbàterù fún àṣà ilẹ̀ wa yóò ẹ̀ atúnṣe sí àṣà tí ó dorikodò tí yóò sì ẹ̀ atónà fún ilòṣiwájú àṣà àti ètò ìṣuná orílẹ̀ èdè yìí.

Kókó Ọ̀rọ̀: Ìhà ìjọba, ìṣàmúlò òfin, ìgbàṣàlárugẹ̀, Yorùbá, eré oníṣe.

1. Ìfáàrà

Pàtàkì àṣà gégé bí ọ̀pọ̀ kan tó n mú idàgbàsókè bá orílẹ̀-èdè ní ó fa síṣe òfin lórí àṣà lágbàáyé. Òfin yìí ló n ẹ̀ atónà bí idàgbàsókè tó péye ẹ̀ n dé bá ibágbépò, ètò ọ̀rọ̀-ajé àti àṣà orílẹ̀-èdè. Síṣedá òfin lórí àṣà jẹ́ dandan fún orílẹ̀-èdè Nàìjíríà, níbi tí ijegàba ìjọba amúnisìn tí gbilẹ̀ èyí tí ó tí mú ifojú tẹ̀mbélú, ikórira àti ifásẹ̀yìn bá àṣà abínibí wa. Síṣúgbá àṣà abínibí wa gbòdò jẹ́nì lógún lẹ̀yìn tí a tí gba òmìnira nítorí bí a kò bá ẹ̀ kòkàári àṣà ẹ̀ni, irúfẹ̀ àṣà bèẹ̀ lẹ̀ kú, tí yóò sì sọ̀nì di aláílórísun àti aláíní idánimò (Robert àti Dìbie, 2016).

Láti lẹ̀ jẹ́ kí iná àṣà ilẹ̀ Nàìjíríà máa jò geere, òfin nílatí wà ìgbéga fún àṣà wa àti ifowóránlówó láti ọ̀dò ìjọba. Tí a bá wo àwọn òfin lórí ẹ̀kọ̀, idàgbàsókè èdè àti isẹ̀dálẹ̀ ilẹ̀ ifi-nnkan-pamó-sí, isẹ̀-ona àti àwọn ilẹ̀-isẹ̀ ìgbèròyìnjáde ní ó gbòdò mọ̀mú jù láyà ìjọba. Èyí ní yóò jẹ́ kí idàgbàsókè bá àṣà ilẹ̀ wa. Ohun tí a tún ṣàkíyèsí nipa isẹ̀dà òfin àti mímú òfin náà ló ní Nàìjíríà jẹ́ ohun tí ó nira. Bí ìjọba kan ẹ̀ n gbapò lówó òmíràn ní wọn kò kọ̀ ibi ara sí àṣà, pàápàá èyí tó jẹ́ mó isẹ̀-ona àti ilẹ̀-isẹ̀ ìgbèròyìnjáde tí ó yẹ́ kí ó jẹ́ ikànni fún ìgbàṣà Yorùbá lárugẹ̀.

Ìdí niyí tí ifásẹ̀yìn fí n bá gbígbé àṣà abínibí lárugẹ̀. Pẹ̀lú bí ó ẹ̀ jẹ́ pé gbígbé òfin jáde lórí àṣà ní ipa pàtàkì nínú idàgbàsókè orílẹ̀-èdè, ó yanilẹ̀nu pé ìṣàmúlò òfin yìí kò rinlẹ̀ rára nílẹ̀ yìí. Ìdí kan pàtàkì niyí tí Pépà yìí fí jẹ́ gbígbé jáde láti wo ibáṣepò tó wà láàárín ìṣàmúlò òfin lórí àṣà àti idàgbàsókè àṣà ní orílẹ̀-èdè Nàìjíríà. A pín isẹ̀ iwádìí yìí sí ipele ipele, ipele kiní sọ̀rọ̀ nípa àṣà àti

òfin igbàṣàlárugẹ, ìpele kejì yiiri isẹ ọnà ajẹméré oníṣe àti igbóhùnsáfẹfẹ nígbà tí ìpele kẹta ṣàlàyé ìhà tí ìjọba kọ sí àwọn òfin wònyí àti ipa wọn ní àwùjọ akòṣàì mẹnuba àtunbòtán àìbíkítà àti àìfowòsowopọ ìjọba lórí òfin wònyí, èyí tí kò ran igbàṣàlárugẹ fún idàgbàsókè àwùjọ lówó.

1.1. Tíòrì Àmúlò: Tíòrì Ìfojú Àṣà Ìbílẹ̀ wò

Ohun tí ó jẹ mọ àṣà ní a fẹ dà sí agbada láti máa yan, nítorí náà tíòrì tí a yàn kì í ṣe àṣiyan bí kì í ṣe àmọ-ọn-mọ yàn. Ohun tí àwọn agbàterù tíòrì yíi fúnkà mọ ni pé ọnà àti idábòbò àṣà àti isẹ àwùjọ kan ní kókó isẹ tí isẹ ọnà aláwomọ lítírẹ̀ṣò n ṣe nítorí náà ohun tí ó gbòdò jẹ láméítò lógún ní ṣíṣe àfihàn irú àwọn àṣà tí ó súyọ nínú isẹ ọnà aláwomọ lítírẹ̀ṣò. Àlàyé Abimbólá nínú Omolewu, O.C (2016) fihàn pé:

....in order to involve an acceptable format for the appreciation of oral literature we must blend our knowledge of the most up to date techniques of literary criticism and stylistics with a thorough understanding of Yorùbá culture, without this any critical work is about to be sterile.

...Ká tó lè rí ilàna láméyítò tí yóò jẹ itẹwògbà, a ní láti jẹ kí irú ilàna bèè, bí ó ti wù kí ó jẹ tí òde-òní tó, ní ọwọ àṣà Yorùbá nínú bí bèè kó òfegè lásán ni isẹ lítírẹ̀ṣò bèè yóò jẹ.

Adéyemí (2006) tun jẹ kí ó di mímọ pé kò sí bí a ṣe le yowó àṣà kúrò nínú lítírẹ̀ṣò Yorùbá torí òpómúlérò ni àṣà jẹ nínú ilàna àròso, ewì àti eré-oníṣe Yorùbá, ó gbà pé ojúṣe ònkòwé ni láti ṣe àwàrí àwọn àṣà ìbílẹ̀ tí o ti forí mù kí wọn ṣi ṣe àafihàn wọn lónà tí yóò fig bé àṣà adúláwọ lárugẹ. Tí a bá yiiri àlàyé rẹ̀ yíi wò, a ó rí pé niṣe ní ó túbò fí idí ọrò Abimbólá (1982:78) múlẹ̀ sí i, ọnà méjì ni àwọn agbàterù tíòrì yíi pín sí, a ní àwọn tí wọn rí àṣà gégé bí ohun tí kò gbòdò yí padà tó jẹ àtẹlẹwọ la bá ilà, a kò mẹnì ò kọ ó ní àṣà lójú tiwọn jẹ ohun tí kì í fẹ ìjà kìi fẹ ita kì í sáa máa mọran, kí á máa bèrù àgbà àwọn ajunilo bí wọn tilẹ̀ n fí ọwọ ọlá gbá ni lójú. Ìsòwọ kejì ni àwọn tó gbààṣà ní atáyẹṣe, wọn gbà pé àkójopọ àṣà lè tanijí, gún ni níkéṣe láti dide fún ijàngbara. Èyí náà ni Fanon (1967) àti Ngugi wa Tiongo (1986) n ṣe láláyé nínú Adéyerí (2006:26) pé àṣà tó ṣe é tẹlẹ̀ tó ṣe é fí yangàn lójú àwọn abínú ẹni ni irú àṣà bèè ló yẹ kí ònkòwé/oníṣe ọnà ṣe àwàrí àti àfihàn nínú isẹ rẹ̀. Èrò àwọn onímọ̀ wònyí ni a pín láti ṣe àwàrí ohun gbogbo tí ó jẹ wá lógún nínú isẹ̀ yíi

1.2. Kín ni Àṣà jẹ?

Ọpọlọpọ̀ àwọn onímọ̀ ló ti ṣàlàyé ohun tí àṣà jẹ. Ọtòtòtò sì ni ojú-iwòye tí ọkòòkan wọn fí wò ó. Hofstede (1994) ṣàlàyé pé àṣà ní àkójopọ̀ èrò tó wà nínú ọkàn èyí tó jẹ àmì idánimọ̀ láàárín èyà kan àti òmíràn. Bí Hofstede ṣe rí àṣà gégé bí atọ̀nà fún àgbájọ̀ èrò inú èniyàn àti àmì idánimọ̀ láwùjọ̀ ni Avruch (1998) gbé èrò Tyler jade pé àṣà ni isẹ kan èyí tí ó kún fún imọ̀, igbàgbọ̀, isẹ-ọnà, iwà ọmọlúàbí, òfin, isẹ àti àwọn nnkan míràn tí ó yẹ kí èniyàn ní lawùjọ̀.

Èrò yíi jọra pẹ̀lú ohun tí Spenser-Oatey (2012) sọ nípa àṣà nígbà tó sọ pé àṣà ni àkójopọ̀ èrò àti èkò-ilẹ̀, èkò nípa ilẹ̀-ayé, igbàgbọ̀, òfin, ilàna bí a ṣe n ṣe nnkan àti ihùwàṣí èyí tí ó ti di bárákú fún àwọn èniyàn àwùjọ̀ kan léyí tí ó sì máa n lapa nínú bí wọn ṣe n bá ara wọn gbé àti bí wọn ṣe n fún ihùwàṣí èlómíràn ní itumọ̀.

Àwọn oríkì àṣà yíi fí yé wa pé àṣà jẹ kòṣéémáníí fún àwọn èniyàn. Àṣà ló n jẹ kí ibáṣepọ̀ àti igbóra-ẹni-yé wà ní àwùjọ̀. Àṣà yíi kan náà ló n ṣe atọ̀nà fún imọ̀ ijínlẹ̀, èròngbà, kádàrá àti àdìsókàn àwọn èniyàn àwùjọ̀. Níwọn igbà tí àṣà ní í ṣe pẹ̀lú àwọn èniyàn àwùjọ̀ kan, ó ṣe pàtàkì láti wo oríkì àṣà gégé bí ó ṣe hàn nínú òfin Ilẹ̀ Nàìjíríà lórí àṣà (Nigeria Cultural Policy) ti ọḍún 1988 ojú iwé kẹtadínlógbon, èyí tó ni:

The sum total of the people's way of life, comprising material and non-material components. The material comprising technology, clothing, food, machines, buildings, airport, etc, while non-material culture, comprise the political, social, legal and economic institutions, which sustain material and spiritual wellbeings. Cultures also comprise the philosophical which embraces ideas, beliefs, manners attitudes as well as creativity.

Àsà ni àkójopò bí àwọn èniyàn kan ɛ ń gbé ayé wọn, èyí tó hàn nínú ohun-èlò àti àwọn tí kí í ɛ ohun-èlò wọn. Àwọn ohun-èlò ni ìmò-ẹrọ, aṣọ, oúnjẹ, nńkan èlò bí irinsẹ, ilé, pápá ọkọ ọfurufú àti bèè bèè lọ, àwọn àsà tí kò jẹ mọ ohun èlò ni ètò ìṣelú, ìbágbépò, ọfin àti ọrọ-ajé, èyí tó ń jẹ kí wíwà láàyè àwọn ohun àti ẹmí àìrí rọrùn. Àsà tún kún fún ìmò ìjìnlẹ èyí tó farahàn nínú èrò, ìgbàgbọ, ìṣesí, ìhùwásí àti ọgbọn àtínúdá.

Oríkí òkè yí fi hàn kedere pé ọpómúlérò ni àsà jẹ nínú ìdàgbàsókè àwùjọ nítorí pé àsà máa ń jẹ yọ nínú ìdàgbàsókè àwùjọ nítorí pé àsà máa ń jẹ yọ nínú gbogbo ohun tí ẹ́dà àwùjọ máa ń ɛ. Àsà yí kan náà ni ẹmí orílẹ̀-èdè. Onírúurú ìrírí láti ara ìbágbépò, ìtàn àti ìṣelú tí àwọn èyà ilẹ̀ Nàìjíríà lóríṣíṣí ní jẹ ohun kan pàtàkì tó fi orílẹ̀-èdè yí hàn gégé bí èyí tó kún fún onírúurú àsà. Oríṣíṣí àsà àti àbùdá tí àsà èyà kòòkan ní, ni ó jẹ kí a mọ èyà kan yàtò sí ọmíràn àti ojú-iwòye ọkòòkan wọn nípa ilé-ayé. Oríṣíṣí àsà yí tún jẹ kí wọn ní ikápá tàbí agbára láti kojú àwọn ìṣòro tó ń ṣe ní àyíká wọn. Àsà ló ń ɛ atókùn fún ètò ọrọ-ajé, ètò ilú, ìbára-ẹni-gbépò, ọ̀nà àbáyọ sí wíwà láàyè àwọn èniyàn àwùjọ tí wọn parapò láti di odidi orílẹ̀-èdè (Holden, 2006). Ìdí kan pàtàkì nìyí tí gbígbé ọfin jáde lórí àsà ɛ jẹ dandan.

1.3. Ọfin lórí Àsà

Ọfin ajemàsà ni ìpinnu tí ó ń ɛ àfihàn idámọ̀, itójú àti ìgbéláruge àsà fún ilọ́síwájú àwùjọ. A lè pé é ní èrò àti àtikójo ohun tó yẹ ní ɛ́ṣe fún idáàbòbò àsà, ɛ àtíleyìn fún àtínúdá tí ó jẹ mọ àsà àti láti jẹ kí idàgbàsókè bá ojú ọ̀nà àsà (Gajic). Ní èrò Craik (2002), ohun ni onírúurú ìṣe, àyọ́rísí àti ọ̀nà ifónká àsà ní èyí tí a gbé kalẹ̀ ní ibámu pẹ̀lú ọfin. Ọfin ajemàsà máa ń ɛ iwádíí bí ijọba ɛ ń ɛ agbáterù àti àtíleyìn fún àwọn nńkan àsà ní àwùjọ. Ní afikún sí ohun tí a sọ yí, Ayakoromo (2012) náà sọrọ nípa ìṣe-ọ̀nà àti àsà pẹ̀lú ojú ifofindè àsà pé:

The government actions, laws and programs that regulate, protect, encourage and financially (or otherwise) support activities related to the arts and creative sectors, such as painting sculpture, music, dance, literature, and filmmaking, among others and culture, which may involve activities related to language, heritage and diversity.

...ìṣesí ijọba, ọfin àti ètò tó ń kàrà máásikí, dáàbòbò, fowó sí àti fífí owó (tàbí nńkan míràn) ɛ àtíleyìn fún àwọn ohun tó jẹ mọ ìṣe ọ̀nà àti àtínúdá bí ifòdàkúnlẹ, gbígbégilẹ, orin, ijó, lítíresò, ɛ́ṣe fíimù àti bèè bèè lọ, ní èyí tí ó lè jẹ mọ ìṣe ɛ́ṣe tó jẹ mọ èdè, ohun iní àti ijẹ onírúurú èyà.

Ohun tí a lè rí fàyo nínú àlàyé òkè yí ni pé ọfin ajemàsà tàbí ọfin lórí àsà jẹ ojúṣe tàbí ìṣe ijọba láti lè ɛ àwọn ohun tó yẹ ní ɛ́ṣe fún itójú àti ilọ́síwájú àsà Yorùbá.

1.4. Ìṣonísókí Ọfin lórí Àsà Nàìjíríà

Ọfin lórí àsà pín sí ìṣorí méta. Ìpín kìn-ín-ní ní í ɛ pẹ̀lú oríkí, èròngbà àti ọ̀nà ìṣamúlò ọfin, ìpín kejì dá lórí lílò gégé bí ó ɛ hande nínú ètò ẹkọ, ìṣe ọ̀nà, ìrìnàjò afẹ̀ àti lílò bíbò àwọn èniyàn. Lára rẹ̀ ni ohun ìgbéròyinjáde. Ìpín kẹta dá lórí ìṣàkóso àti ifowóranlówó. Ọfin lórí àsà tí ijọba gbé jáde ní ọdún 1988 tí ó sì di gbígbé síta káàkiri orílẹ̀-èdè yí ní ọdún 1989 ɛ àfihàn ipa pàtàkì tí àsà ń kó nínú gbogbo ohun tí ẹ́dà bá ń dáfó lẹ. Ó kún fún ìrìnàjò àti iwúrí àwọn èniyàn láti ara èrò tí a gbé

kalè lònà tò lòrìn tí yóò mú ìṣòkan wà. Yóò ṣíṣe gégé bí èròjà fún àṣà orílẹ̀-èdè, ìlòṣíwájú àti ètò èkó tò wà ní ìbámu pèlú àṣà bíi òmólúàbí, titèlè òfin àti ilànà tí èsìn là kalè.

Ó n ṣe atónà fún àtínúdá nínú ìṣe ọ̀nà, sáyẹ̀nsì, ìmò èrò àti gbíòòrò àti ìdàgbàsókè ìṣe abíníbí àti eré ìdàrayá àwùjò. Òfin yìí ṣe àtìlẹ̀yìn fún bí ó ṣe yẹ kí a hùwà ní ìbámu pèlú bí ó ṣe bá àṣà lọ, èyí tí yóò jẹ́ kí òmólúàbí kún àwùjò. Yóò mú ìlòṣíwájú bá àwọn ohun àmúṣòrò ilú, tí yóò jẹ́ kí orílẹ̀-èdè jẹ́, èyí tò tò gbangba sùn lóyè láààrin àwọn orílẹ̀-èdè àgbáyé. Èyí tí yóò jẹ́ kí dídá ile-ìṣe tò fí àṣà sòkàn sílẹ̀ (Cultural Policy for Nigeria, National Council for Arts and Culture, Abuja, 1988). Látí lè jẹ́ kí òfin lórí àṣà yìí wá sí ìmúṣe, ó yẹ kí a wo pàtàkì tàbí ipa ohun ìgbèròyìnjáde lórí ìdàgbàsókè àṣà.

2. Ipa Ìṣe-Ọ̀nà Eré Oníṣe àti Ìgbóhùnsáfẹ́fẹ́ lórí Ìgbélaruge Àṣà

Ìṣe-ọ̀nà eré oníṣe àti ilẹ̀-ìṣe ìgbèròyìnjáde jẹ́ irinsẹ́ kan pàtàkì fún ìlòṣíwájú àṣà àwùjò nítorí pé ìbáṣepò wà láààrin wọn àti àwùjò tí wọn tí n jeyo. Nígbà tí ìṣe-ọ̀nà tùmò sí àfojùrí àti ṣíṣe ohun ìgbèròyìnjáde n tóka sí rẹ́díò, amóhùnmáwòrán, fiimù, ayélujára àti àwọn tò n tẹ̀ iwé jáde. Ìṣe wọn gégé bí olùgbéga àṣà hàn nínú ìṣowósòrò àti èkó tí wọn n kọ̀nì, bèẹ̀ náà ní ó tún hàn nínú ìṣowólò-èdè wọn. Wọn n ṣíṣe gégé bí ènjìni fún ìṣàfihàn, itọ́jú, ìgbélaruge, àkọ̀sílẹ̀ àti ìgbé-àṣà látí iran dé iran.

2.1. Ìṣe-Ọ̀nà gégé bí ohun Àṣà

Ìṣe-ọ̀nà àti ìṣe ọ̀wọ́, yálá fún ẹ̀wà tàbí nńkan miiran, n ṣe àfihàn ìmò ijìnlẹ̀, èmí àìrí àti ọ̀nà àwọn èniyàn àwùjò kan. Wọn jẹ́ àbájáde itàn, ìbágbépò, ìṣelú, ìmò àyíká àti ohun tò tí ṣeṣe sẹ̀yìn (Elébuté àti Odokuna 2018). Lẹ̀yìn tò n ṣe àfihàn ìjora láààrin àṣà èni àti àṣà àwùjò miiran. Àwọn ohun èlò tí à n gbé jáde látí ara àṣà n ṣe àfihàn àwọn ohun àdáyéba àti ohun àmúṣòrò àwùjò. Bí àpẹ̀rẹ̀ àwọn ilẹ̀-ìṣe tí wọn n ṣe ìṣe-ọ̀nà bí aṣo híhun àti àwọn nńkan miiran tí à n hun, ilò igi, ide, amò tàbí irin jẹ́ kí a mọ́ ọ̀rò-àjé àti ohun àdáyéba àwùjò bèẹ̀. Iriwieri (2009) kìn èrò òkè yìí lẹ̀yìn nígbà tò ṣàlàyé pé, ìṣe-ọ̀nà àti ìṣe ọ̀wọ́ n tóka sí àwọn ohun àdáyéba tí ó jẹ́ ojúlówó àti àwọn tí kì í ṣe ojúlówó tí wọn parapò látí jẹ́ kí ìlòṣíwájú bá àwùjò. Írísí àti oríṣíi ọ̀nà yìí jẹ́ àmì fún ihùwásí, ìbágbépò, ojú iwòye ayé àti èsìn àwọn èniyàn (Elébuté àti Odokuna (2018) o.i 13-14). Àwọn ìṣe-ọ̀nà tò n ṣe àfihàn àṣà yìí dára tò fí jẹ́ pé àwọn òyìnbó amúnisin ṣe náání wọn tí wọn sì kó púpò nínú wọn lọ sí Mùsìómù òkè òkun. Ní kúkúru, ìṣe-ọ̀nà àti ìṣe ọ̀wọ́ jẹ́ òpómúlérò fún àṣà abíníbí.

2.2. Ohun Ìgbèròyìnjáde àti Àṣà

Àgbéjáde àwọn ohun ìgbèròyìnjáde bíi, rẹ́díò, tẹ̀lífisàn, fiimù, ayélujára àti àwọn tò n tẹ̀ iwé síta fún iròyìn, tí wọn ní ikápá látí tàn kárí. Òpòlópò èniyàn lẹ̀yí tí iròyìn yóò fí kárí ilẹ̀ àti oko. Ẹ̀wà tò wà nínú àwọn ohun ìgbèròyìnjáde pèlú ohùn àti àwòrán, ànfààní látí gbé wọn káàkiri, iyàtò tí wọn ní àti agbára látí bá ìgbà mu àti látí tàn dé ọ̀nà jìnjìn tí jẹ́ kí ọ̀pò èniyàn káàkiri àgbáyé mò nípa wọn. Ìmò, èrò àti àṣà oríṣíi ríṣíi káàkiri àgbáyé tí wà ní àrówótó wa, èyí tí ó jẹ́ kí àfihàn àṣà èni sí àwọn àwùjò miiran rorùn. Ó tún jẹ́ ọ̀nà kan fún ipolówó èrò àti oríṣíi ríṣíi àwọn amújáde tàbí oja tò rò mò àṣà. Lára ipa tí ohun ìgbèròyìnjáde kó ní pé ó mú kàrà-kàtà rorùn, mú ìlòṣíwájú bá ìmò èrò àti ìbáṣepò pèlú àwọn orílẹ̀-èdè àgbáyé, látí mú kí gbígbé oja jáde àti gbígbé oja wò ilú rorùn.

Ipa ìṣe-ọ̀nà eré oníṣe àti àwọn ohun ìgbèròyìnjáde fí rinlẹ̀ pé wọn lè ṣe okùnfà ìlòṣíwájú àti ìdàgbàsókè àṣà. Lóníí, ọ̀nà ìṣeṣe tò wò àwùjò látí ilẹ̀ òkèrèrè bí irun ṣíṣe, báàgì lílò, bàtà wíwò àti bèẹ̀ bèẹ̀ lọ, àwọn ohun ìgbèròyìnjáde ní ó jẹ́ kí wọn di gbajúmò ní ilẹ̀ Áfíríkà. Èyí sì ló fàa tí kíkó

àwọn oṣà láti òkè-òkun wọ àwùjọ wa. Bí a bá wo ọtí ẹlẹ̀rindòdò ilẹ̀ Farase àti tí Ìtali bí àpẹ̀rẹ̀, ohun ló fa kíkàn pátákó/sẹ̀ẹ̀fù fún kíkó àwọn wàini (ọtí ẹlẹ̀rindòdò) sí nínú ọ̀pọ̀lọ̀pọ̀ ilẹ̀ tí ó wà ní ilẹ̀ Nàìjíríà. Àwọn ohun igbéròyinjáde ló sokùnfà èyí. Gbogbo èyí n jẹ́rì agbára tó wà nínú àwọn ohun igbéròyinjáde láti fi polongo àṣà. Ìbèèrè tí aní ní pé; n jẹ́ àwọn òfin lórí àṣà ilẹ̀ Nàìjíríà n ran isẹ̀ ọ̀nà àti ilẹ̀-isẹ̀ igbéròyinjáde lówó lónà tí wọn yóò fi máa gbé àṣà lárugẹ̀? Èyí gba agbẹ̀yẹ̀wò.

2.3. Ìṣàmúlò Òfin Ìgbàsàlárugẹ̀ lórí Isẹ̀-ọ̀nà ajẹmọ̀ eré oníṣe

Bí a bá wo isẹ̀ ọ̀nà ajẹmọ̀ eré sise, a ti rí igbiyànjú lórí bí ìṣàmúlò òfin yóò ṣe wáyé níbi tí a ti rí àwọn àjọ bí National Council for Arts and Culture (NCAC), the Copyright Commission àti kíkó ilẹ̀ tíatà gbogbogbò (National Theatre).

Sise agbateru fún oḍún isẹ̀ ọ̀nà àti àṣà jákè-jádò orilẹ̀-èdè ní oḍún 1977 jẹ́ ẹ̀rì fún akitiyan láti rí i pé ìṣàmúlò òfin wáyé. Ìṣedálẹ̀ the (National Institute for Cultural Orientation) jẹ́ ẹ̀rì fún ìṣàmúlò òfin lórí eré sise àti àṣà èyí tí ó yẹ kí a gbé ọ̀ṣùbà o káre fún ijọba. Ìdí ní pé òfin yìí fi rinlẹ̀ pé ijọba yóò ṣe agbateru didá egbé tó yanrantí sílẹ̀ fún àwọn oníṣe ọ̀nà, ònkòwé, ọ̀ṣèrè àti àwọn tó n gbé fìimù jáde.

Tí a bá fi ọ̀yẹ̀ gbé e a ó rí i pé idásilẹ̀ àwọn ilẹ̀-isẹ̀ àti àwọn ibi igbàsàlárugẹ̀ wònyí, wón n ṣe àtilẹ̀yìn àti iránwọ̀ fún idàgbàsókè àṣà abinibí lówùjọ Yorùbá àti orilẹ̀-èdè Nàìjíríà lápapọ̀. Bí ó tilẹ̀ jẹ́ pé ijọba n fi itojú tí ó péye fún àwọn ilẹ̀-isẹ̀ àti àwọn ibi igbàsàlárugẹ̀ wònyí. Obíni kò dàbí òntóni gégé bí ọ̀wẹ̀ Yorùbá tí àpẹ̀rẹ̀ èyí ní gbògàn àṣà nílá ti ijọba àpapọ̀ (National Theatre). Ọ̀pọ̀lọ̀pọ̀ ibudó eré sinimá àti àwọn ibudó igbàsàlárugẹ̀ lóríṣiṣiṣi ní ó ti di àkòtì tí èyí sì n fa wàhálá nílá àti idálówókó fún àwọn ọ̀ṣèrè àti àwọn agbéré orí itàgẹ̀ jáde.

Èwẹ̀, ètò ààbò tí ó méhẹ̀ káakiri orilẹ̀-èdè tí terú-tomọ̀ kò lè fẹ̀dò sórí òrónrò jẹ́ idiwó nílá fún isẹ̀-ọ̀nà ajẹméré-oníṣe, nígbà tí ọ̀de bá dùn ní omọ̀ tálákà n ròde emu, gbogbo ohun tí ó ti di ọ̀wọ̀n gógó pàápàá jùlọ̀ iye àti ṣe inọ̀jà àwọn ohun-èlò igbàsàlárugẹ̀ ajẹmọ̀ isẹ̀-ọ̀nà eré-oníṣe. Iná ijọba tó n ṣe mọ̀namọ̀na, ètò isẹ̀lú tí kò fẹ̀sẹ̀múlẹ̀ tí ijọba kan kò gbérì ju ikejì bí omọ̀ iyá iṣẹ̀sì àti àirówó iránwọ̀ sise jẹ́ kùdiẹ̀-kudiẹ̀ tí ó n fa ọ̀wó aago idàgbàsókè igbàsàlárugẹ̀ ajẹmọ̀ eré-oníṣe sẹ̀yìn.

Ìfowòṣẹ̀ránwọ̀ àti yíya owó sọtò fún irú ilẹ̀-isẹ̀ àti àwọn àjọ ajẹmọ̀ isẹ̀-ọ̀nà agbàsàlárugẹ̀ láti ọ̀dò ijọba kò yọ̀ rára lára àwọn ilẹ̀ isẹ̀ àti àjọ wònyí bí ijọba ṣe n gba owó orí àti àwọn ajẹmónú m̀ìràn tó lówó àwọn aráalú. Gbogbo ẹ̀bẹ̀ àti irawọ̀ fún iránwọ̀ ijọba lórí iránwọ̀ owó fún isẹ̀ ọ̀nà ajẹmọ̀ igbàsàlárugẹ̀ ní o n jásí pàbó. Ìhà yìí jẹ́ ohun tí ó lòdì gédégédé sí òfin tí ijọba gbé kalẹ̀ nípa igbàsàlárugẹ̀ èyí tí ó ní i ṣe pẹ̀lú, ifowòṣẹ̀ránwọ̀, ipolongo, ipèsè, ibudó iròrùn àti gbígbélárugẹ̀, gbogbo ohun tí ó bá jẹ́ mó isẹ̀-ọ̀nà èyí tí wón fowó sí ní oḍún 1988 (Cultural Policy for Nigerian 1988).

Gbogbo àwọn nnkan tí a dárúkọ̀ wònyí àti kíkọ̀ ijọba láti ṣe àmúlò òfin ti wón fúnrawọ̀n n ṣe okùnfà kíkúlo ọ̀pọ̀lọ̀pọ̀ àwọn àṣà ibilẹ̀ tí ó jẹ́ mó isẹ̀nbáyé bí i ijàkadì ibilẹ̀, oḍún ibilẹ̀ lóríṣiṣiṣi àwọn ohun isẹ̀nbáyé ti ilú kòòkan pàápàá jùlọ̀ àwọn tí ó lè sokùnfà ọ̀rọ̀ ajé fún orilẹ̀ èdè. Eléyìí kùdiẹ̀ káátó, ó sì ṣe àfihàn àibikítà ijọba lórí ìṣàmúlò àwọn òfin igbàsàlárugẹ̀

2.4. Ìṣàmúlò Òfin Ìgbàsàlárugẹ̀ Ajẹmọ̀ igbóhùnsáfẹ̀fẹ̀

Láàsìgbò àìṣàmúlò òfin igbàsàlárugẹ̀ h́ànde nínú isẹ̀-ọ̀nà ajẹmọ̀ igbóhùnsáfẹ̀fẹ̀ pàápàá jùlọ̀ ẹ̀ka igbé fìimù jáde. Láti ibèrè pèpè ní ijọba orilẹ̀ èdè Nàìjíríà ti fi ọ̀wó yepẹ̀rẹ̀ mú ẹ̀ka ajẹmọ̀ isẹ̀-ọ̀nà yìí. Àwọn isòro tí ó rọ̀ mó isẹ̀wòṣẹ̀ránwọ̀, àìsì ohun èlò igbàlódé, àìsì ifowòsowópọ̀ ijọba lórí ìṣàmúlò

òfin àti ìránwò owó àmúṣiṣẹ̀ jẹ́ kí àwọn akópa nínú ilẹ̀ iṣẹ̀ ìgbóhùnsáfẹ́fẹ́ rí ìnira tí kò ẹ́ ẹ́ fẹ́nu sọ. Èyí tí ó tilẹ̀ ẹ́ bàbàrà nìbẹ̀ ní ọ̀nà èrú tí àwọn olẹ̀ ajíṣẹ̀ ọ̀nà, àwọn ọ̀ntà iṣẹ̀ ọ̀nà àti àwọn tí ó n pín in, niṣe ni wọn n rẹ̀ wọn jẹ́ lẹ́yìn ìgbà tí wọn bá fí owó rọ̀gùn rọ̀gùn tí wọn yá gbé iṣẹ̀ ọ̀nà wọn jáde. Ohun èlò amúnikọ̀ṣe-kúnṣe kò sí láròwótó, wíwọn kojá agbára tí wọn n gbé iṣẹ̀ ọ̀nà wọn jáde n jẹ́ kí wọn gbé iṣẹ̀ tí kò lẹ́rìn tó èyí tí ó lẹ̀ figagbága pẹ̀lú akẹ́gbẹ̀ lágbàáyé. Àirówó ṣiṣẹ̀ tí ó jẹ́ kí wọn pa fiimù sẹ̀luloidi tí gbogbo wọn wá doní fiimù àgbéléwò. Bí ó tilẹ̀ jẹ́ pé ilẹ̀ iṣẹ̀ yìí dé ipò kejì lára àwọn tí n ẹ́ fiimù ni àgbáyé nígbà kan rí (Igwe, 2015) àti ọ̀kan lára àwọn iṣẹ̀ tí ó pèsè ọ̀unjẹ̀ ọ̀òjọ̀ fénìyàn jù lágbáyé (Obayuwana: 80-82) ilẹ̀ iṣẹ̀ yìí kò ní àtileyìn ìjọba kankan (Jedlowiski: 232) Orílẹ̀ èdè yìí kò lẹ̀ e fowó sọyà abúlẹ̀ tí a tí n gbé fiimù jáde tí ó lẹ̀ figagbága nipa gbígbẹ̀ fiimù pẹ̀lú akẹ́gbẹ̀ irú rẹ̀ lágbáyé, idásilẹ̀ àwọn tí à n rí bí Silverbird Cinema, Genesis Cinema kò ní owó ìjọba nínú àdání ni, gbogbo wọn.

Fún orílẹ̀-èdè tí ó ní òfin àti ètò lórí ìgbàṣàlárugẹ̀ ajẹmọ̀ iṣẹ̀ ọ̀nà, ó ẹ́ ni láànú pé ìṣàmúlò àwọn òfin wònyí lẹ̀ jẹ́ ẹ̀sìn inú iwé lásán. Àṣàmúlò àwọn òfin ìgbàṣàlárugẹ̀ iṣẹ̀-ọ̀nà wònyí jẹ́ kí ìgbàṣàlárugẹ̀ àti idàgbàsókè àṣà Yorùbá jẹ́ ohun tí ó n fidí rẹ̀ tí ojó la rẹ̀ kò láyòlẹ̀ ni èyí tí ó n fa àikákún, irí gégé bí ohun àkòtì gbogbo àwọn àṣà ibílẹ̀ wa pàápàá jùlọ̀ àwọn tí ó jẹ́ mó eré-oníṣe àti ìgbóhùnsáfẹ́fẹ́.

3. Àgbálogbábò

Iṣẹ̀-iwádíí yìí ẹ́ ọ̀rínkínniwin àláyé lórí ìṣàmúlò àwọn òfin ìgbàṣàlárugẹ̀ ajẹmọ̀ iṣẹ̀-ọ̀nà eré-oníṣe àti ìgbóhùnsáfẹ́fẹ́. A ṣàláyé àṣà àti ipa àṣà Yorùbá nínú idàgbàsókè àwùjọ̀ iṣẹ̀ yìí fí pe iṣẹ̀ ọ̀nà ajẹmọ̀ eré-oníṣe àti ìgbóhùnsáfẹ́fẹ́ jẹ́ ọ̀nà kan gbòògì tí a lẹ̀ ló láti ẹ́ alékún ọ̀rọ̀ ajé àti ìgbàṣàlárugẹ̀. Ó fidí múlẹ̀ gbangba pé ipò tí àṣà wá gégé bí ọ̀nà idàgbàsókè kò múnádóko nítorí ihà kò kàn mí tí ìjọba àpapọ̀ kọ̀ sí ìṣàmúlò òfin ìgbàṣàlárugẹ̀.

Bébà yìí rí ọ̀ye pé ìjọba kò kọbiara sí òfin ìṣàmúlò ìgbàṣàlárugẹ̀ èyí tí ó lẹ̀ ran ètò idàgbàsókè orílẹ̀ èdè lówó. Tí nńkan bá sì n bá bá yìí lẹ̀ àfàimọ̀ kí púpọ̀ nínú àwọn àṣà wa tí ó jẹ́ ohun àjogúnba máa di ikàsìn tabí èyí tí èyà mífiràn pàápàá jùlọ̀ àwọn amúnisìn túnbo n jẹ́ gàba lé lórí èyí tí ó léwu fún idàgbàsókè orílẹ̀ èdè.

4. Àbá

Ìjọba ní láti mú ìṣàmúlò òfin ìgbàṣàlárugẹ̀ ajẹmọ̀ eré-oníṣe àti ìgbóhùnsáfẹ́fẹ́ lókúnkúndùn gégé bí ọ̀nà amú àṣà ibílẹ̀ ẹ̀ni dàgbàsókè. Ètò àkànṣe tí a dìdì gbé kalẹ̀ láti ẹ́ ìránwò fún iṣẹ̀ ajẹmọ̀ ìgbàṣàlárugẹ̀ gbòdò jẹ́ ìjọba lógún, ìjọba gbòdò rí àwọn akópa nínú iṣẹ̀ ajẹmọ̀ iṣẹ̀ ọ̀nà gégé bí alájosiṣe pọ̀ àti ọ̀kan gbòògì ní àwọn tí ó n sì fún idàgbàsókè àwùjọ̀. Ààyè tí ó rọ̀rùn láti ṣiṣé kí iṣẹ̀ ọ̀nà lẹ̀ máa gbòòrò sì ní láti wá àwọn òfin ìgbàṣàlárugẹ̀ iṣẹ̀ ọ̀nà gbogbo gbòdò di ohun ṣàmúlò láisí idíwọ̀. Ní iparí ètò àti òfin tí yóò fí ọ̀pín sí irú wá ògìrì wá gbòdò fẹ̀ṣẹ̀múlẹ̀.

Ìwé Ìtókasi

- Abimbólá, W. (1982). Notes on the Collection, Transcription, Translation and Analysis of Yoruba oral Literature Nínú Afọ́layan (ed) Yoruba and literature Ifẹ̀ University Press Ifẹ̀, pg.73-81
- Adéyèmi (2006) Tíòrì Lítirésò Ní Èdè Yorùbá Sebiotimo Publications.
- Bakare, O. (2004) Rudiment of Choreography (ed) Lagos: Dat & partner logistics Ltd.

- Elebute A. and Ese O. (2016) “Arts and crafts as veritable sources of economic empowerment for marginalized people in Nigeria” International journal of development and economic sustainability Vol.4, No.3, pg.11-24.
- Fanon, F. (1969) The Wretched of the Earth London: Penguin Books.
- Fiske J. (1987) Television culture. London and New York: Routledge Taylor & Francis Group.
- Gigi B. (2000)” Defining culture and cultural policy,”in the politics of culture, (ed). Gigi Bradford, Micheal Gary, and Glen Wallach (New York: The New press for center for Arts and Culture pg.12-13
- Hofstede G. (1994) Cultures and Organizations: Software of the Mind. London: Harpers Collins Business.
- Holden J. (2013) “Cultural value and the crisis of legitimacy. Why culture needs a democratic mandate”, Demos; March 2006, Retrieved from <http://www.demos.co.uk/files/Culturalvalueweb.pdf> retrieved.
- Iriwieri, G.O. (2009) “Arts and Crafts as springboard for sustainable Development and industrialization in Nigeria”. International journal of creativity and technical Development Vol.1 No. 1-3. Leslie A. White. (1959)” The Concept of culture” American Anthropologist New Series, Vol.61, No.2, pg227-251
- News Agency of Nigeria. (2014)” Boosting Nigeria’s development via arts, culture tourism” DAILY TRUST 5:00AM
- Ngugi Wa Tiongo (1986) Decolonizing the Africa mind. The politics of language in African literature London: James Currey.
- Nigeria Cultural Policy. (1988) National Council for Art culture.
- Omolewu, O.C (2016) “Àsà Ìbílẹ̀ Yorùbá Nínú Àwọn Ìtàn Àròso Fágúnwà: Èkó fún Orílẹ̀ èdè Nàìjíríà” Òtun Ìmò Ìtàn Àròso D.O Fágúnwà (ed) Adébòwálé, O. et al. YOSAN, Ìbàdàn Capstar publications.
- Picton J. and peggy H. (2018)” African dance”. Encyclopedia Britannica. 2017 www.britannica.com/art/African-dance Access
- Robert, O.S. and Dibie, G.A. (2016) “The Imperative of Socialization towards Sustaining Indigenous Culture in Nigeria” Journal of Humanities and Social Policy Vol.2 No.2 www.iiardpub.org IIARD-International Institute of Academic Research and Development pg.13
- Spencer-Oatey, H. (2012) What is culture? A complication of quotations. Global PAD core Concepts